

Backarna i Bälinge

Arkeologisk kontroll

Hans Göthberg

Fornlämning Bälinge 11:1, 14:1, 15:1

Fastighet Högsta 1:7, 2:2

Bälinge socken

Uppsala kommun

UPPLANDSMUSEET

Backarna i Bälinge

Arkeologisk kontroll

Hans Göthberg

Fornlämning Bälinge 11:1, 14:1, 15:1

Fastighet Högsta 1:7, 2:2

Bälinge socken

Uppsala kommun

Upplandsmuseets rapporter 2016:11
Arkeologi

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2016

Bearbetning av planer och bilder: Hans Göthberg

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

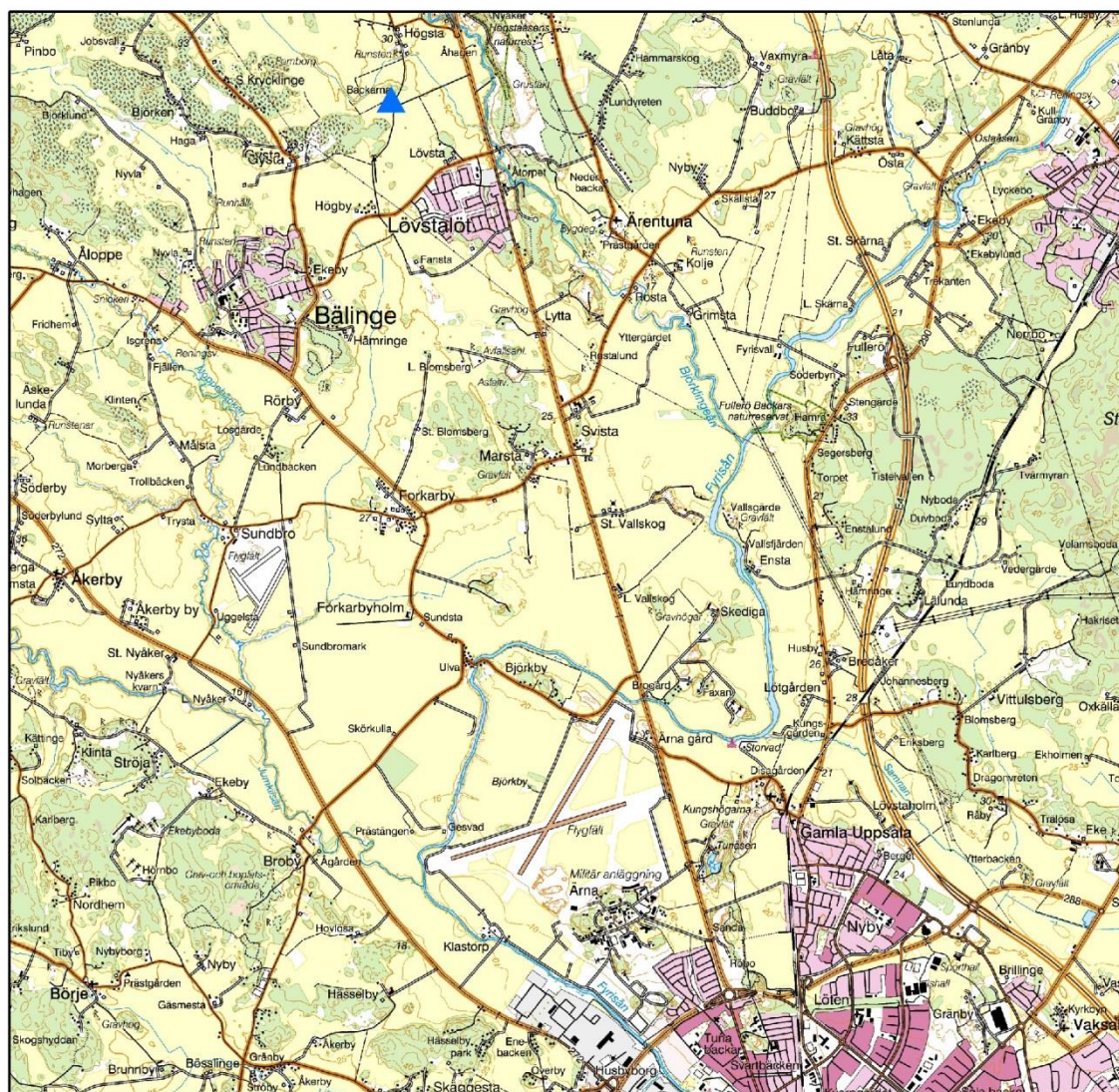
Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Syfte och metod	7
Topografi, fornlämningar och äldre kartor	7
Resultatredovisning	7
Diskussion och antikvarisk bedömning	9
Utvärdering	9
Sammanfattning	9
Administrativa uppgifter	10
Referenser	10

Inledning

Upplandsmuseet utförde under maj 2016 en arkeologisk kontroll vid fornlämningarna Bälunge 11:1, 14:1 och 15:1 i samband med att elnät lades från luftledning till nedgrävd kabel och transformatorstation anlades (fig 1). Förundersökningen gjordes på uppdrag av Upplands Energi och efter beslut av länsstyrelsen i Uppsala län (lstn dnr 431-3029-15). Projektledare var Hans Göthberg.

Figur 1. Översiktskarta över Uppsalaslätten norr om Uppsala med Backarna markerat med blå triangel. I närheten ses Högsta och Löfstalöt. Skala 1:80 000.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska kontrollen var att dokumentera eventuella dolda fornlämningar i sträckningen för kabelschakt och plats för transformatorstation. Kabelschakt och plats för transformatorstationen berör fornlämningsområde för fornlämningar i form av gravar, gravfält och boplats.

Den arkeologiska kontrollen gjordes i samband med att kabelschakt grävdes. Schakt m.m. mättes in manuellt för att digitaliseras i efterhand. Schakten dokumenterades genom beskrivning.

Topografi, fornlämningar och äldre kartor

Platsen ligger närmast i fullåkersbygd på slätten norr om Uppsala samt närmare bestämt mellan Lövstalöt och Högsta i Bälinge socken. Gården Backarna ligger nära Högsta (fig 1). Det berörda området utgörs av impedimentmark och omgivande åkermark med nivåer på strax under 30 möh. På impedimenten finns gravfälten Bälinge 11:1 och 12:1, den troliga graven eller husgrunden Bälinge 13:1, samt boplatsen Bälinge 14:1 där uppgifter finns om bränd lera på impedimentmark. I åkermark strax öster om den sistnämnda finns den överplöjda skärvstenshögen Bälinge 15:1.

Äldre lantmäterikartor från 1766 visar att marken ingick i Högstas ägor och utgjordes av impediment i åkermark. Detta visas även på häradsekonomiska kartan från cirka 1859-63, varför gården sannolikt är en utflyttning från Högsta by efter laga skiftet 1862. Byns äldsta skriftliga belägg är från 1351 ”Høghsta” (DMS 1982 s 52f).

Resultatredovisning

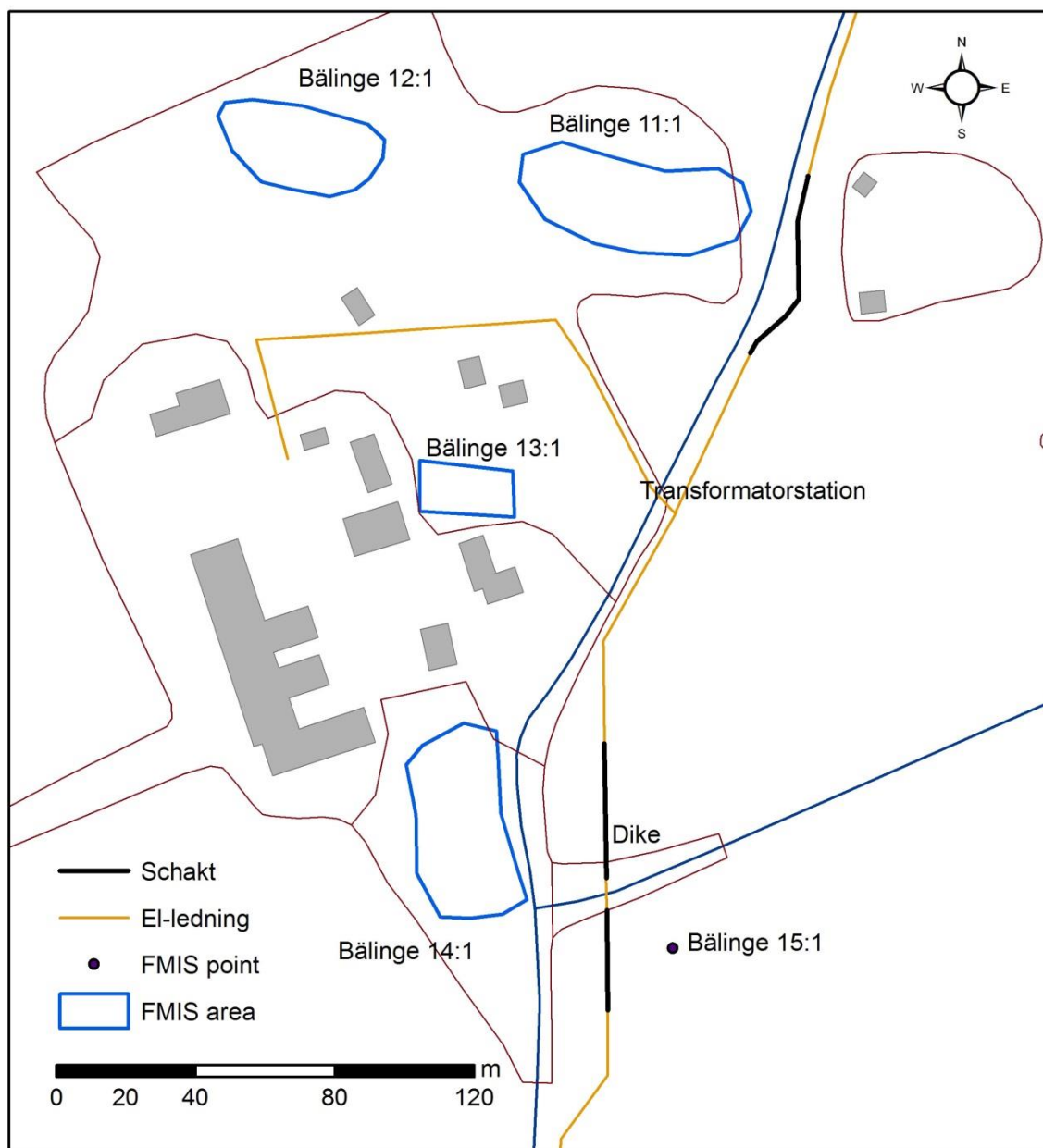
Den arkeologiska kontrollen berörde två sträckor. En sydlig mellan den överplöjda skärvstenshögen Bälinge 15:1 och boplatsen Bälinge 14:1, samt en nordlig förbi gravfältet Bälinge 11:1. Båda berörde åkermark (fig 2).

Den södra sträckan berörde en plan och närmast plåtårtad del av åkermarken. Där kontrollerades ett 66 m långt, 0,5 m brett och 0,8 m djupt schakt. Ploglagret var 0,3-0,4 m tjockt och något tjockare i söder än i norr. Underlaget utgjordes av ljus silt. Inga spår av äldre lämningar påträffades i schaktet eller i den uppgrävda fyllningen. Däremot noterades ett dike i den norra halvan.

Omkring 70 m norr om den södra sträckan skall en transformatorstation anläggas. Denna hade redan grävts och uppgrusats vid undersökningstillfället. Den ligger omkring 40 m från Bälinge 13:1, men eftersom denna ligger väsentligt högre har sannolikt inte fornlämningen berörts. Från transformatorstationen och in till bebyggelsen hade en lågspänningsledning

redan anlagts. Den passerar mellan Bälinge 11:1 och 13:1, men avståndet till dessa är så pass stort att någon fornlämning knappast berörts. Ytan mellan ledningen och Bälinge 11:1 visar dessutom tecken på att tidigare ha varit odlad.

Inom den norra sträckan löpte schaktet mellan impedimentmark och en åkerholme samt i sluttning. Schaktet följde en körväg förutom att den rundade ett litet åkerimpediment med stenar i dagen. Där kontrollerades ett 55 m långt, 0,5 m brett och 0,8 m djupt schakt. Underlaget utgjordes av lera i söder, stenar och morängrus det lilla impedimentet och därefter sand i den norra halvan. Inga lämningar påträffades i schaktet eller i fyllningen.

Figur 2. Översikt över kabelsträckningen och schakt i den arkeologiska kontrollen samt omgivande fornlämningar. Skala 1:2 000.

Diskussion och antikvarisk bedömning

I Backarnas närmaste omgivning finns skärvtenshögar Bälinge 15:1 och 244:1. De kan ses som spår av verksamheter under främst bronsålder. Boplatslämningar från slutet av yngre bronsålder och äldre järnålder har för övrigt undersökts vid Lövsta/Fansta, omkring 1 km söderut (Åberg 2013). Mer känd är undersökningen av ett gravfält från bronsålder och förromersk järnålder på åsen ett gott stycke öster om Högsta (Biörnstad 1960).

Vid Backarna bör de två gravfälten 11:1 och 12:1 vara från yngre järnålder, eftersom de består av högar och runda stensättningar. Eftersom få gravar finns invid Högstas byläge kan gravarna vid Backarna möjligen ses som ett Högstas bygravfält. Till lämningarna från yngre järnålder och övergången till tidig medeltid hör runstenen U1085, som står där byvägen söderut från Högsta korsar en bäck. Runstenen ska enligt uppgifter från 1600- och 1700-tal ha stått vid Högsta äng och i närheten av ättehögar (Wessén & Jansson 1953 s 387). Eftersom det har funnits ängsmark väster om Backarna enligt häradsekonomska kartan, bör denna avses.

De kända anslutande fornlämningarna antyder därmed att området utnyttjats både under bronsålder och yngre järnålder. Att inga lämningar påträffades i kabelschakten kan ha flera orsaker. En är att eventuella boplatslämningar haft en gles spridning och att det smala schaktet passerat mellan dessa. Andra förklaringar är att skärvtenshögen enbart haft få eller inga omgivande boplatslämningar, vilket är känt från andra platser. Därtill kan gravarna från yngre järnålder ha legat ett stycke från en samtida boplats.

Utvärdering

Den arkeologiska kontrollen påvisade inga förhistoriska lämningar förbi Bälinge 15:1 och Bälinge 11:1 i kabelschaktet.

Sammanfattning

Upplandsmuseet gjorde i maj 2016 en arkeologisk kontroll av ett kabelschakt förbi fornlämningarna Bälinge 11:1, 14:1 och 15:1 inom fastigheten Högsta 1:7 och 2:2 vid Backarna i Bälinge socken och Uppsala kommun. Inga förhistoriska lämningar kunde påvisas i kabelschaktet vid dessa fornlämningar.

Administrativa uppgifter

<i>Fornlämning:</i>	Bälinge 11:1, 13:1, 14:1, 15:1
<i>Plats:</i>	Högsta 1:7, 2:2, Bälinge socken, Uppsala kommun, Uppsala län
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk kontroll
<i>Uppdragsgivare:</i>	Upplands Energi
<i>Fältarbetsperiod:</i>	2016-05-04
<i>Upplandsmuseets projektledare:</i>	Hans Göthberg
<i>Upplandsmuseets diarienummer:</i>	Ar-750-2015
<i>Upplandsmuseets projektnummer:</i>	8580
<i>Länsstyrelsens beslutsdatum:</i>	2015-10-16
<i>Länsstyrelsens diarienummer:</i>	431-3029-15
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Dokumentationsmaterial:</i>	Förvaras tills vidare i Upplandsmuseets arkiv
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Referenser

Lantmäteriakter

Lantmäterimyndigheten Uppsala län, Bälinge socken

Högsta Storskifte 1766 03-BÄL-49

Litteratur

Biörnstad, M. 1960. Gravfält och vallanläggning vid Högsta i Bälinge. TOR Vol. VI. 1960. Uppsala.

DMS. 1982. Det Medeltida Sverige. Uppland, Tiundaland: Bälinge, Norunda och Rasbo härad (O. Ferm, S Rahmqvist, G T Westin). KVHAA. Stockholm.

Wessén, E & Jansson S B F. 1953. Sveriges runinskrifter. Nionde bandet. Upplands runinskrifter, fjärde delen, första häftet. Uppsala stad, Vaksala härad, Rasbo härad, Norunda härad. KVHAA. Stockholm.

Åberg, K. 2013. Invid Uppsalaåsens färdstråk – om järnålder vid Fansta i Bälinge socken. Upplandsmuseets rapporter 2013:21. Uppsala.